

Стратегія екологічно збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів Карпатського регіону

Представлено стратегію екологічно збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів Карпатського регіону, її структуру та передумови реалізації. Визначено цілі та підцілі з формування наукового базису та правових основ екологічно збалансованого рекреаційного природокористування, створення сучасного високопродуктивного рекреаційно-туристичного комплексу.

Ключові слова: природні рекреаційні ресурси, рекреаційний потенціал, екологічно збалансоване рекреаційне природокористування, рекреаційна місткість, стратегія, Карпатський регіон.

Природноресурсний потенціал території – один із чинників, які мають вагомий вплив на вибір і визначення стратегічних напрямків її розвитку. Структура і параметри природного ресурсного потенціалу обумовлюють не лише галузеву диференціацію господарського розвитку певного регіону чи території, але й закладають пріоритети соціально-економічного розвитку на середньо та довготривалу перспективу.

Карпатський регіон вирізняється з-посеред інших регіонів України високою часткою природних рекреаційних і природних лікувальних ресурсів. Для цього регіону розвиток рекреації і туризму є традиційним, має довготривалу історію та викликає всебічну зацікавленість.

Відтак, і в науковій площині проблематика рекреаційного природокористування досліджувалася досить різноаспектно, широко й ґрунтовно, зокрема такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як М. В. Багров, І. В. Бережна, О. О. Бейдик, Ю. О. Веденін, Л. С. Гринів, П. В. Гудзь, М. І. Долішній, В. К. Євдокименко, В. С. Кравців, М. С. Мироненко, В. С. Преображенський, М. Ф. Реймерс, Н. В. Фоменко, С. К. Харічков, Л. М. Черчик, І. М. Яковенко та ін. [1-8].

Для Карпатського регіону використання природних рекреаційних ресурсів слід розглядати в тісному зв'язку з необхідністю паралельного і одночасного здійснення низки природоохоронних заходів превентивного характеру задля недопущення руйнування, виснаження чи погіршення якісних характеристик природних рекреаційних ресурсів. Такі завдання найдоцільніше виконувати в рамках єдиного стратегічного документа.

У статті пропонується структурний опис стратегії екологічно збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів Карпатського регіону та передумов її виконання.

Необхідно зазначити, що, оскільки Карпатський регіон є суб'єктом не лише національного, але й міжнародного права (Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат), врахування цих особливостей при розробленні стратегії є обов'язковим.

Зокрема, Карпатська конвенція передбачає ведення збалансованої, з екологічної точки зору, політики і розроблення програм просторового планування, спрямованих на охорону та сталий розвиток Карпат, сталий розвиток туризму [9; 10].

Рамкова конвенція визначає лише сфери співробітництва, а конкретні спільні дії та обов'язки зазначаються у протоколах на підставі конвенції.

Головною метою Протоколу про сталий туризм Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат є реалізація сталого туристичного розвитку Карпатського регіону. Протокол визнає зростаючу значущість туризму, а також його роль в економічному розвитку більш відсталих територій Карпатського регіону. За мету Протокол визначає зменшення негативних впливів туризму, розробку та впровадження спільних стандартів якості, створення політик сталого туристичного розвитку, а також їх інтеграцію до інших галузевих політик, формування поняття Карпатського регіону як туристичної марки і створення сталих туристичних продуктів, послуг тощо. Протокол вкладає необхідність туристичного розвитку у більш широкий контекст, визначаючи, поміж іншим, впливи туристичного розвитку на сільське господарство, освіту, прикордонний розвиток, транспорт [11].

Екологічно збалансоване освоєння природного рекреаційного потенціалу Карпатського регіону та сталий розвиток туризму і рекреаційних місцевостей має узгоджувати завдання оздоровлення максимальної кількості людей з дотриманням вимог екологічно невиснажливого природокористування, не перевищенням антропогенного навантаження на природні ландшафти та соціально-економічним розвитком рекреаційних територій і забезпеченням високого рівня добробуту їх мешканців. Сталого розвитку рекреації і туризму можна досягти лише за умови постійного контролю за темпами й інтенсивністю зростання їх параметрів на окремих напрямках та допустимими нормами екологічно збалансованого рекреаційного навантаження на екосистеми.

Державна та регіональна політика освоєння рекреаційного потенціалу Карпатського регіону буде ефективною лише за умови забезпечення узгодженості соціального, економічного, містобудівного та екологічного аспектів розвитку рекреаційних територій, а також стимулювання розв'язання цілого комплексу загальних соціально-економічних та екологічних проблем регіону.

Розроблення концепцій та стратегій розвитку, генеральних планів та схем забудови для рекреаційно-туристичних місцевостей – не лише потрібна річ, але вкрай необхідна, особливо для Карпат, визнаних європейською спільнотою «важливою частиною екологічного, економічного, культурного, рекреаційного довкілля та середовища існування в серці Європи, спільного для багатьох народів та країн» [10].

Стан використання рекреаційного потенціалу Українських Карпат свідчить про невідповідність характеру й інтенсивності освоєння природних рекреаційних ресурсів і розвитку рекреаційних територій згідно з вимогами екологічно збалансованого розвитку, що зумовлено, перш за все, відсутністю ефективних економічних механізмів у сфері рекреаційного природокористування, зокрема щодо дотриманням вимог екологічно невиснажливого природокористування; відсутністю комплексних підходів до розвитку рекреаційно-туристичних територій і центрів на близьку і віддалену перспективу з урахуванням їх екосистемної місткості; загальним низьким рівнем соціально-економічного розвитку гірських територій тощо.

З метою досягнення позитивних змін у процесі забезпечення ефективного й раціонального рекреаційного природокористування і на цій основі – ефективного функціонування та екологічно збалансованого розвитку рекреаційної сфери та

окремих рекреаційно-туристичних територій – доцільним, а почасти необхідним є забезпечення впровадження в практику рекреаційного природокористування ринкових регуляторів; розроблення методики оцінювання ринкової вартості природних рекреаційних ресурсів; системного провадження моніторингу стану та використання природних рекреаційних ресурсів; розроблення економічних, фінансових та податково-кредитних механізмів стимулювання впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій, здійснення природоохоронних заходів, збереження та екологічно збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів; створення передумов для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, забезпечення високого рівня охорони та сталого використання природних та напівприродних середовищ існування, збереження природних цінностей та культурної спадщини.

У цьому контексті реалізація стратегічних орієнтирів екологічно збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів та реформування рекреаційної сфери, створення сучасного сектору курортно-оздоровчих, відпочинкових і туристичних послуг в Українських Карпатах потребуватиме вирішення низки завдань з розроблення ефективних і дієвих економічних, організаційно-управлінських, фінансово-кредитних механізмів раціонального природокористування і комплексного розвитку територій рекреаційного призначення з метою забезпечення умов їх екологічно збалансованого розвитку.

Такі різнопланові та складні завдання доцільно вирішувати в рамках єдиного стратегічного документа, яким може стати стратегія екологічно збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів Карпатського регіону.

Мета стратегії – збереження рекреаційних екосистем, зокрема гірських; забезпечення високого якісного рівня рекреаційного ресурсу, що використовується для лікування і оздоровлення людей; примноження корисних властивостей і оздоровчого потенціалу природних рекреаційних ресурсів задля розширення рекреаційної бази розвитку рекреації і туризму.

Досягнення цієї мети потребуватиме мобілізації і координації зусиль для вирішення низки завдань з реалізації вузькоспрямованих і конкретизованих **цілей** і **підцілей**, серед яких варто виділити такі:

1. Формування наукового базису екологічно збалансованого рекреаційного природокористування, стійкого розвитку рекреації і туризму.
2. Удосконалення природноресурсного законодавства з правового регулювання рекреаційного природокористування.
3. Створення сучасного високопродуктивного рекреаційно-туристичного комплексу, що динамічно розвивається на засадах екологічної збалансованості.

Водночас для досягнення прогнозованих результатів з реалізації намічених цілей щодо підвищення потенціалу природних рекреаційних ресурсів і рекреаційних екосистем необхідно вирішити комплекс завдань і усунути перешкоди та позбутися певних стереотипів, які гальмують позитивні зміни в рекреаційному природокористуванні та розбудові сучасного і ефективного рекреаційно-туристичного комплексу в регіоні.

З метою формування **наукових основ екологічно збалансованого рекреаційного природокористування та стійкого розвитку рекреації і туризму** потрібно:

1. Розробити методику обрахунку допустимого і оптимального навантаження на рекреаційні екосистеми та місткість рекреаційно-туристичних комплексів.

2. Розроблення містобудівної документації здійснювати з обов'язковим врахуванням екосистемного навантаження та гранично допустимої місткості об'єкта територіального планування.

3. Розробити методика оцінювання екологічної збалансованості рекреаційного природокористування.

4. Здійснювати моніторинг екологічної збалансованості рекреаційного природокористування на постійній основі.

5. Вироблення підходів до оцінювання ефективності рекреаційної і туристичної діяльності здійснювати в узгодженні зі стандартами Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО).

У **правовому полі** потребують вирішення питання:

1. Виділення в природоохоронному законодавстві (земельному, лісовому, водному, надрокористування) окремих розділів з рекреаційних ресурсів.

2. Удосконалення правових регуляторів надання земель оздоровчого і рекреаційного призначення у користування, правил здійснення рекреаційного природокористування (використання, збереження, відновлення).

3. Розроблення і прийняття Законів України «Про екологічний туризм», «Про сільський зелений туризм».

4. Розроблення і затвердження Положення про умови використання об'єктів природно-заповідного фонду України для рекреації і туризму.

5. Вдосконалення статистичного обліку з рекреаційного природокористування і надання туристичних послуг, у тому числі з економічних показників їх діяльності.

6. Розроблення та затвердження методики оцінювання і моніторингу збалансованості та ефективності використання рекреаційно-туристичного потенціалу території.

7. Розроблення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів і Державного кадастру природних територій курортів, Державного реєстру природних рекреаційних ресурсів.

8. Розроблення і затвердження методики розрахунку і порядку справляння рекреаційної ренти.

Досягнення стратегічної мети з **розбудови сучасного високоефективного рекреаційно-туристичного комплексу**, розвиток якого відбувається не лише динамічно, але й з урахуванням вимог щодо екологічної збалансованості та екосистемної місткості та у відповідності з прогресивними світовими тенденціями, потребуватиме запровадження низки заходів, серед яких:

1. Розроблення планів комплексного екологічно збалансованого розвитку курортів та рекреаційно-туристичних місцевостей і центрів.

2. Здійснення комплексу природоохоронних заходів з метою покращення екологічної ситуації на курортах та в рекреаційних місцевостях.

3. Здійснення моніторингу природних територій курортів і рекреаційних територій на постійній основі.

4. Прийняття низки положень щодо фінансово-кредитного, податкового регулювання рекреаційного природокористування.

5. Резервування рекреаційних земель для розвитку рекреації і туризму, в тому числі в довгостроковій перспективі.

6. Створення передумов для розвитку територій пріоритетного розвитку рекреаційно-туристичного типу.

7. Розширення повноважень регіональних органів управління та органів місцевого самоврядування щодо права встановлення додаткових зборів і платежів за природні рекреаційні ресурси, а також збільшення частки відрахувань за природноресурсні платежі у регіональні і місцеві природоохоронні фонди.

8. Забезпечення цільового використання тієї частини місцевих бюджетів, яка формується за рахунок платежів за використання природних рекреаційних ресурсів.

9. Розширення міжнародного співробітництва з питань розвитку туризму і рекреації в Карпатському регіоні, реалізації спільних проектів з підвищення рекреаційного потенціалу та екологічної стабільності території.

Досягнення цілей і підцілей стратегії потребуватиме реалізації низки завдань, які для певних конкретних територій і часових періодів вимагатимуть конкретизації та наповнення реальним змістом. Ці завдання доцільно виконувати в рамках практичної реалізації розроблених стратегій екологічно збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів на певні періоди і, можливо, для окремих рекреаційних територій чи районів.

Розроблення і реалізація стратегій екологічно збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів забезпечуватиме комплексність і взаємоузгодженість процесів використання, збереження і підвищення потенціалу, корисних властивостей та якісних характеристик природних рекреаційних ресурсів.

Стратегія екологічно збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів Карпатського регіону має бути глибоко інтегрованою в інші стратегії: стратегії соціально-економічного розвитку регіону, природоохоронні стратегії, стратегії розвитку туризму і курортів тощо, а також узгоджуватися із відповідними міжнародними стратегічними документами з питань використання природних рекреаційних ресурсів Карпатського регіону та розвитку туризму і рекреації в Карпатах.

Форми і зміст такої інтеграції, механізми синхронізації виконання стратегій, оцінювання їх ефективності і повноти реалізації, способи і методи здійснення корекції стратегій і прогнозних розрахунків потребують ґрунтовних наукових розвідок і практичних рекомендацій. Подальші наукові дослідження у накреслених напрямках розширять та удосконалять наукові основи екологічно збалансованого рекреаційного природокористування та забезпечать сталий розвиток рекреації і туризму в регіоні.

Список використаних джерел

1. Карпатский рекреационный комплекс : [монография] / М. И. Долишний, М. С. Нудельман, К. К. Ткаченко, С. В. Трохимчук, М. С. Нижник и др. – К. : Наукова думка, 1984. – 148 с.
2. Кравців В. С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / В. С. Кравців, Л. С. Гринів, М. В. Копач, С. П. Кузик ; НАН України. Ін-т регіон. досліджень. – Львів, 1999. – 78 с.
3. Нудельман М. С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования : [монография] / М. С. Нудельман. – К. : Наукова думка, 1987. – 132 с.
4. Гудзь П. В. Економічна ефективність використання природних рекреаційних ресурсів / П. В. Гудзь // Регіональна економіка. – 2000. – № 4. – С. 148-155.

5. Черчик Л. М. Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні [монографія] / Л. М. Черчик. – Луцьк : ЛДТУ, 2006. – 352 с.
6. Черчик Л. М. Концепція соціоекологоорієнтованого ринку рекреаційних ресурсів / Л. М. Черчик // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 265-270.
7. Кифяк В. Ф. Стратегія розвитку територіальних рекреаційних систем: теорія, методологія, практика : [монографія] / В. Ф. Кифяк. – К.-Чернівці : Книги-XXI, 2010. – 432 с.
8. Яковенко І. М. Інтегративно-географічний підхід в опрацюванні регіональної концепції розвитку рекреаційного природокористування / І. М. Яковенко // Український географічний журнал. – 2002. – №3. – С. 56-62.
9. Карпати – «зелене серце» Європи: Карпатська конвенція. Український контекст / V Всеєвропейська конференція міністрів навколишнього середовища «Довкілля для Європи». – К., 2003. – 52 с.
10. Про схвалення Стратегії виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 р. №11-р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. Підписання Протоколу про туризм Карпатської конвенції. – Режим доступу : http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/UA/uk/ua_hirek/karpatok_egyezmeny_20120524.htm.

Гулич О. И. Стратегия экологически сбалансированного использования природных рекреационных ресурсов Карпатского региона.

Представлены стратегия экологически сбалансированного использования природных рекреационных ресурсов Карпатского региона, ее структура и предпосылки реализации. Определены цели и подцели формирования научного базиса и правовых основ экологически сбалансированного рекреационного природопользования, создания современного высокопроизводительного рекреационно-туристического комплекса.

Ключевые слова: природные рекреационные ресурсы, рекреационный потенциал, экологически сбалансированное рекреационное природопользование, рекреационная емкость, стратегия, Карпатский регион.

Hulych O. I. Strategy of the Ecologically Balanced Use of Natural Recreational Resources of Carpathian Region.

Strategy of the ecologically balanced use of natural recreational resources of region of Carpathians, its structure and pre-conditions of realization is presented. In accordance with the objective the aims and subaims for forming of scientific base and legal frameworks of ecologically balanced recreational usage of natural resources and creation of modern highly productive recreational and tourism complex are defined.

Keywords: natural recreational resources, recreational potential, recreational use of natural resources, recreational capacity, strategy, Carpathians.

Надійшло 21.11.2012 р.